

Αγροτική Κοινωνιολογία

Θεματική ενότητα 6: Η αστικο-αντιστροφή & οι μετανάστες στη Νότια Ευρώπη και την Ελλάδα 3/3

Όνομα καθηγητή: **Χαράλαμπος Κασίμης**

Τμήμα: **Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης**

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Στόχος της ενότητας είναι να συζητήσει τις διάφορες κινητικότητες που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο είτε ως μορφές εξόδου είτε ως μορφές εισόδου εργατικού δυναμικού. Έτσι εισάγεται ο φοιτητής στην αγροτική έξοδο της μεταπολεμικής περιόδου, στις διεθνείς μεταναστευτικές εισροές στις αγροτικές περιοχές της νότιας Ευρώπης και της Ελλάδας για την οποία γίνεται ειδική αναφορά τόσο στα χαρακτηριστικά του σύγχρονου μεταναστευτικού φαινομένου όσο και στην παρουσία των μεταναστών ως εργατικό δυναμικό στην ελληνική γεωργία και ύπαιθρο στη βάση ευρημάτων πρόσφατων ερευνών.

Λέξεις κλειδιά

- Αγροτική έξοδος, μετανάστευση, διεθνής μετανάστευση, Νότια Ευρώπη, αγροτικές αγορές εργασίας

Ο ρόλος των μεταναστών στην ελληνική ύπαιθρο 1/5

- Στη δεκαετία του 1990 εμφανίζονται οι επιπτώσεις από την μείωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας λόγω της μείωσης των ιδιωτικών επενδύσεων, της ανορθολογικής διαχείρισης των κοινοτικών πόρων και μιας ανεπαρκούς διαρθρωτικής πολιτικής

Ο ρόλος των μεταναστών στην ελληνική ύπαιθρο 2/5

- Παράλληλα παρατηρείται συνολική μείωση και σοβαρή αναδιάρθρωση του ενεργού αγροτικού πληθυσμού
- Η μείωση της απασχόλησης στην εκμετάλλευση και η στροφή προς την εξω-αγροτική αγορά εργασίας φαίνεται να αποτέλεσε την απάντηση του μη δυναμικού τμήματος του αγροτικού πληθυσμού στο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον και στην συμπίεση του αγροτικού εισοδήματος μετά το 1990

Ο ρόλος των μεταναστών στην ελληνική ύπαιθρο 3/5

- Η συνέργεια δημογραφικών, διαρθρωτικών και κοινωνικών παραγόντων οδήγησε σε μια ιδιαίτερα αυξημένη έλλειψη εργατικού δυναμικού στον αγροτικό χώρο και στη γεωργία ειδικότερα στην περασμένη εικοσαετία με σοβαρές συνέπειες στο κόστος παραγωγής και στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας
- Η είσοδος του εργατικού δυναμικού των μεταναστών φαίνεται ότι αποτέλεσε την απάντηση στα οξυμένα αυτά προβλήματα

Ο ρόλος των μεταναστών στην ελληνική ύπαιθρο 4/5

Όμως:

- Η κάλυψη του δημογραφικού, διαρθρωτικού και κοινωνικού «ελλείμματος» στην ελληνική ύπαιθρο δεν είναι προϊόν μιας «αυτόματης» διαδικασίας που εξαντλείται στην ισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργατικού δυναμικού

Ο ρόλος των μεταναστών στην ελληνική ύπαιθρο 5/5

- Ο τρόπος με τον οποίο εντάσσεται το ξένο εργατικό δυναμικό στις τοπικές οικονομίες και κοινωνίες αποκτά μια δική του δυναμική με προεκτάσεις που ξεπερνούν την απλή λειτουργία της αγοράς εργασίας
- Η αναπόφευκτη αλληλεπίδραση αυτού του εργατικού δυναμικού με την κοινωνία υποδοχής δημιουργεί όχι μόνο νέες οικονομικές αλλά και νέες δημογραφικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες

Πρόσφατα ερευνητικά αποτελέσματα

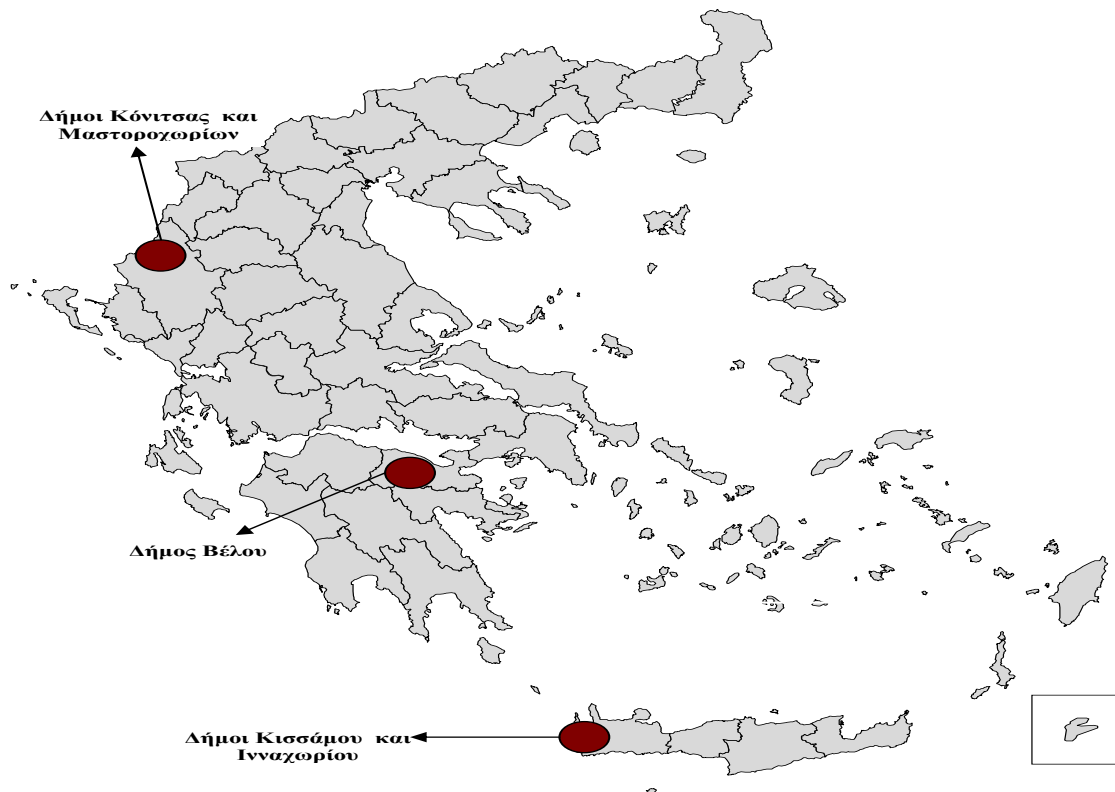
Στόχος ερευνών:

- Η εμπειρική, διεπιστημονική διερεύνηση των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων από την εγκατάσταση και απασχόληση των μεταναστών στην ελληνική ύπαιθρο
- Δυο φάσεις έρευνας σε τρεις παραδειγματικές αγροτικές περιοχές (Χάρτης 1):
  - η πρώτη μεταξύ 2000 - 2002
  - η δεύτερη μεταξύ 2004 - 2006

Τρεις περιοχές έρευνας

Χάρτης: Οι Τρεις Περιοχές Έρευνας

Έρευνα και μέθοδοι 1/2

Οι υποθέσεις της έρευνας διερευνήθηκαν από τρεις συμπληρωματικές έρευνες σε κάθε μια από τις περιοχές ξεχωριστά:

Πρώτη φάση

- Μια ποιοτική έρευνα σ' εκπροσώπους συλλογικών φορέων με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων (58 συνεντεύξεις και στις τρεις περιοχές έρευνας)
- Μια ποσοτική έρευνα, με τη χρήση ερωτηματολογίων, σε αντιπροσωπευτικό δείγμα νοικοκυριών (293 ερωτηματολόγια και στις τρεις περιοχές έρευνας)
- Μια ποιοτική έρευνα στους μετανάστες, με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων (65 συνεντεύξεις και στις τρεις περιοχές έρευνας)

Έρευνα και μέθοδοι 2/2

Δεύτερη φάση

- Μια ποιοτική έρευνα με ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε φορείς (20 επιπλέον συνεντεύξεις) και μετανάστες (12 επιπλέον) των παραπάνω περιοχών και μελέτη δευτερογενών δεδομένων

Ευρήματα ερευνών 1/10

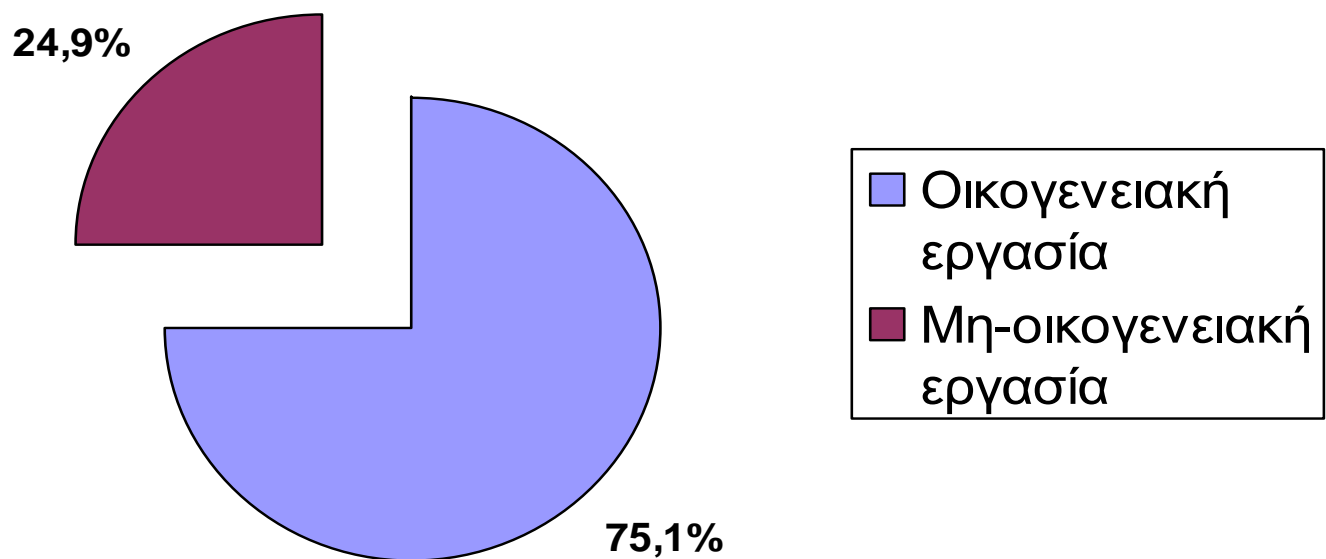
Πρώτη φάση

- Πάνω από τα μισά νοικοκυριά της υπαίθρου και τα 2/3 των αγροτικών εκμεταλλεύσεων απασχολούσαν μετανάστες

Ευρήματα ερευνών 2/10

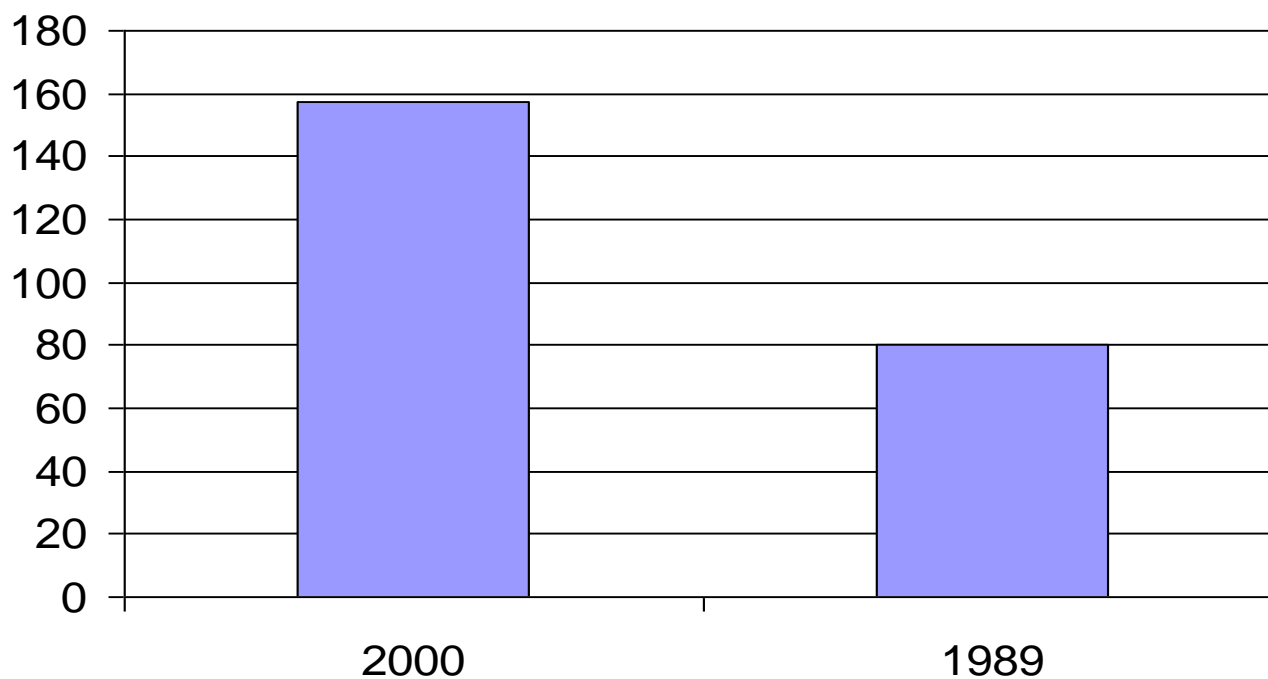
Γράφημα 1. Οικογενειακή και μη-οικογενειακή εργασία ανά εκμετάλλευση

Ευρήματα ερευνών 3/10

Γράφημα 2. Μέσος αριθμός ημερομισθίων ανά αγροτική εκμ/ση που απασχόλησε εποχική εργασία το 2000 και στα τέλη του 1980

Ευρήματα ερευνών 4/10

- Οι μετανάστες στήριξαν την επιβίωση των μικρών εκμεταλλεύσεων αλλά και τη μεγέθυνση των μεγάλων
- Η έκταση της απασχόλησής τους αυξάνει αυξανόμενου του μεγέθους της εκμετάλλευσης
- Οι μετανάστες δεν αντικατέστησαν το ντόπιο εργατικό δυναμικό και δεν προκάλεσαν ανεργία
- Η παρουσία των μεταναστών οδήγησε σε ένα νέο καταμερισμό της οικογενειακής εργασίας εντός και εκτός της εκμετάλλευσης
- Αντίθετα από τα αναμενόμενα η απασχόληση των μεταναστών δεν εμπόδισε τον εκσυγχρονισμό και την τεχνολογική ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας

Ευρήματα ερευνών 5/10

- Οι μετανάστες συνέβαλαν θετικά στη δημογραφική ανανέωση και στη διατήρηση του κοινωνικού ιστού της υπαίθρου
- Ο θετικός ρόλος τους αναγνωρίζεται από τους ίδιους τους κατοίκους της υπαίθρου. Η παρουσία των μεταναστών αξιολογήθηκε θετικά από τα 2/3 των νοικοκυριών
- Πιο θετικές στάσεις έχουν οι ηλικιωμένοι παρά οι νεότεροι
- Οι Αλβανοί θεωρούνται η ταχύτερα εντασσόμενη εθνικότητα αλλά διατηρούνται αρνητικά στερεότυπα δείχνοντας μια προσαρμογή στα εθνικά στερεότυπα που συχνά διαμορφώνουν τα ΜΜΕ

Ευρήματα ερευνών 6/10

Δεύτερη φάση

- Μεγάλος σκεπτικισμός για τις άμεσες και έμμεσες αλλαγές που συνδέονται με την αναθεώρηση της ΚΑΠ
- Η μαζική διάθεση φθηνής εργασίας οδήγησε σε ανάπτυξη πέρα από το μέγεθος που θα μπορούσε να διαχειριστεί με τις δυνάμεις του το νοικοκυριό
- Διαπιστώνονται αλλαγές στη σχέση των ντόπιων με την εκμετάλλευσή τους και ένας αναπροσδιορισμός ρόλων οικογενειακής και μη-οικογενειακής εργασίας

Ευρήματα ερευνών 7/10

- Στις μικρο-μεσαίες εκμεταλλεύσεις των δυναμικών και πολυλειτουργικών περιοχών παρατηρείται μια επιστροφή της οικογένειας στην εκμετάλλευση
- Ενισχύεται η συμβολή και ο ρόλος των μεταναστών στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις
- Τα νέα δεδομένα δείχνουν ότι μετά το νόμο του 2001 οι μετανάστες νιώθουν πιο ασφαλείς και πιο 'τακτοποιημένοι' στους χώρους διαμονής και απασχόλησής τους
- Αξιόλογες διαφοροποιήσεις εμφανίζονται σε ό,τι αφορά στην εθνική σύνθεση των μεταναστών στις αγροτικές περιοχές

Ευρήματα ερευνών 8/10

- Οι ενδο-εθνοτικές συγκρούσεις και οι εντάσεις επηρεάζουν σημαντικά τη διαδικασία ένταξης στην τοπική κοινωνία
- Συχνά η αδιαφάνεια που επικρατεί στο σύστημα «ελληνοποιήσεων/ νομιμοποιήσεων» αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει τις αντιλήψεις της τοπικής κοινωνίας και τις στρατηγικές των ίδιων των μεταναστών
- Εμφανίζεται μια επαγγελματική κινητικότητα των μεταναστών εκτός γεωργίας για εργασιακή σταθερότητα και καλύτερη εκπαίδευση των παιδιών

Ευρήματα ερευνών 9/10

- Συγκριτικά με τις άλλες εθνικότητες, οι Αλβανοί χαρακτηρίζονται από υψηλότερη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα
- Η διαφοροποίηση και ο βαθμός ένταξης στις τοπικές κοινωνίες εξαρτάται από την οικογενειακή κατάσταση και τη διάρκεια παραμονής στην περιοχή.
- Οι προοπτικές και προσδοκίες των μεταναστών διαφοροποιούνται με βάση την ηλικία
- Νέες κοινωνικές διαφοροποιήσεις εμφανίζονται και νέες κοινωνικές ομάδες μεταναστών συγκροτούνται στην ελληνική ύπαιθρο

Ευρήματα ερευνών 10/10

Συγκεκριμένα:

- Οικογένειες μεταναστών που απασχολούνται σαν μόνιμο ή ημι-μόνιμο εργατικό δυναμικό στη γεωργία
- Μετανάστες που εργάζονται ως αυτοαπασχολούμενοι αγρότες οι ίδιοι
- Μετανάστες που απασχολούνται κατά κύριο λόγο ή αποκλειστικά εκτός γεωργίας
- Μετανάστες μετακινούμενοι εποχικοί εργάτες χωρίς οικογένειες

Οι επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση των μεταναστών 1/5

- Η εικόνα είναι διαφοροποιημένη από περιοχή σε περιοχή ανάλογα και με τον τύπο της γεωργίας.
- Στις περιοχές δυναμικής γεωργίας το μεροκάματο των Αλβανών, αλλά και των Ασιατών, παραμένει σταθερό (30 και 25 περίπου ευρώ/ ημέρα αντίστοιχα) για τα περασμένα 2 χρόνια.
- Μειώνεται όμως η δωρεάν προσφορά φαγητού και καφέ και αυτό αποτελεί μια έμμεση μείωση του κόστους εργασίας.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση των μεταναστών 2/5

- Σε άλλες περιοχές όπου η γεωργική παραγωγή πιέζεται (π.χ. σουλτανίνα στην Κορινθία), επιχειρείται η μείωση του κόστους παραγωγής με την μείωση της μισθωτής απασχόλησης.
- Εκεί μειώνεται ο αριθμός των ημερομισθίων μισθωτής απασχόλησης που πραγματοποιούνται συνολικά.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση των μεταναστών 3/5

- Σύμφωνα με εκτιμήσεις στις αγροτικές περιοχές, υπάρχει μια μείωση της μισθωτής απασχόλησης κατά 15-20% περίπου.
- Η εργασία αυτή αναπληρώνεται από την εργασία των μελών του νοικοκυριού.
- Παρ' όλα αυτά δεν προκύπτει ακόμα υποκατάσταση της μισθωτής απασχόλησης των μεταναστών από Έλληνες στην γεωργία και τον αγροτικό χώρο γενικότερα.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση των μεταναστών 4/5

- Η προσπάθεια να μειωθούν τα μεροκάματα έχει ως συνέπεια την μείωση της ποιότητας της εργασίας και ακολούθως την πτώση της ποιότητας της παραγωγής.
- Μάλιστα σε ορισμένες περιοχές εμφανίζονται περιφερόμενοι εποχικοί Ασιάτες μετανάστες με χαμηλότερα μεροκάματα αλλά η ποιότητα εργασίας τους κρίνεται χαμηλή και η απασχόλησή τους περιορίζεται.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση των μεταναστών 5/5

- Λόγω των χαρακτηριστικών της μετανάστευσης στην Ελλάδα (οικογενειακή δομή - νόμιμη μετανάστευση Αλβανών έναντι παράνομης - μη οικογενειακής των Ασιατών ή εποχικής Βουλγάρων και Ρουμάνων), η **οικονομική κρίση:**
  - Θα απορυθμίσει περαιτέρω τις αγορές εργασίας και
  - Θα μετατρέψει την ‘ευελιξία’ σε μόνιμο χαρακτηριστικό των αγορών εργασίας στην χώρα.

Συμπεράσματα

- Οι μετανάστες παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και στη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής των αγροτικών περιοχών
- Συνέβαλαν θετικά στην αποσόβηση μιας κρίσης στην ελληνική ύπαιθρο που συνδέονταν με τα ελλείμματα εργατικού δυναμικού και το κόστος εργασίας
- Οι πιέσεις που συνδέονται με τον Π.Ο.Ε, την αναθεώρηση της ΚΑΠ και τη διεύρυνση της Ε.Ε. μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο το μέλλον των αγροτικών περιοχών ενώ η κρίση φαίνεται να δημιουργεί νέες συνθήκες απασχόλησης τόσο για τους μετανάστες όσο και για τα μέλη της οικογένειας οδηγώντας σε ένα νέο καταμερισμό της εργασίας εντός και εκτός της εκμετάλλευσης

Βιβλιογραφία

- Kasimis C. (2009), From enthusiasm to perplexity and scepticism: migrants in the rural regions of Greece, in: Jentsch B. and Simard M. (eds.) *International migration and rural areas – cross national comparative perspectives*, London: Ashgate,
- Κασίμης Χ. και Παπαδόπουλος Α.Γ. (2012), Εισαγωγή, στο Κασίμης Χ. και Παπαδόπουλος Α.Γ. (επιμ), *Μετανάστες στην Ελλάδα: Απασχόληση και Ένταξη στις Τοπικές Κοινωνίες*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, σελ. 9-65.
- Κασίμης Χ. και Παπαδόπουλος Α.Γ. (2012), Απασχόληση και επαγγελματική κινητικότητα των μεταναστών σε δύο τοπικές αγορές εργασίας, στο Κασίμης Χ. και Παπαδόπουλος Α.Γ. (επιμ), *Μετανάστες στην Ελλάδα: Απασχόληση και Ένταξη στις Τοπικές Κοινωνίες*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, σελ. 289-326.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σημείωμα Αναφοράς

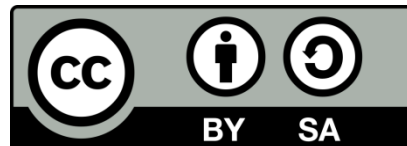
Copyright Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών 2014. Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, Χαράλαμπος Κασίμης. «Αγροτική Κοινωνιολογία». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://mediasrv.aua.gr/eclass/courses/OCDAERD105/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων, π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Η άδεια αυτή ανήκει στις άδειες που ακολουθούν τις προδιαγραφές του Ορισμού Ανοικτής Γνώσης [2], είναι ανοικτό πολιτιστικό έργο [3] και για το λόγο αυτό αποτελεί ανοικτό περιεχόμενο [4].

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

[2] <http://opendefinition.org/okd/ellinika/>

[3] <http://freedomdefined.org/Definition/EI>

[4] <http://opendefinition.org/buttons/>

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
  - το Σημείωμα Αδειοδότησης
  - τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
  - το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)
- μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.